

ŰRKALEIDOSZKÓP

a Magyar Asztronautikai Társaság kiadványa

Budapest II., Fő u. 68.

Postacím: Budapest, 1371 Pf. 433.

Telefon: 201 8443

2004. december

XVIII. évfolyam, 12. szám

kézirat gyanánt

Földrengés árapálytól

Elizabeth Cochran és kollégái (UCLA) az 1977 és 2000 között bekövetkezett több mint kétezer, a Richter-skála szerint legalább 5,5-es erősségű földrengés előfordulási időpontjait vizsgálták. Statisztikájuk rámutatott, hogy viszonylag szoros összefüggés áll fenn a földrengések kipattanása és a törésvonalakban keletkező, árapály eredetű feszültség-maximumok időpontjai között. Bár nem az árapály okozza ezeket a földrengéseket, ám kipattanásukat elősegíti. Kapcsolat elsősorban a kontinensek peremén lévő szubdukciós zónáknál mutatkozott, ahol az erős árapály az óceánban nagy víztömegeket mozgat meg.

(Meteor, astronomy.com – Kru)

Megint a Hubble-javításról

Elkészült egy jelentés, amelynek nyomán ismét feléledt a vita a Hubble Űrtávcső sorsáról. Hat hónapos munka után nemrég nyilvánosságra hozták azt a dokumentumot, amelyet egy, az amerikai Nemzeti Tudományos Akadémia által felkért független szakértői bizottság készített arról, hogy milyen jövőt javasol a Hubble Űrtávcsőnek. A Columbia űrrepülőgép emlékezetes katasztrófája nyomán az amerikai űrügynökség – az űrhajósok biztonságát szem előtt tartva – letett a Hubble újabb (immár az ötödik) nagyjavításának tervéről. (Az űrrepülőgépek a repülésük újakezdése után is legfeljebb a Nemzetközi Űrállomáshoz szállíthatnák utasaikat, ahol veszély esetén mentésük esetleg megoldható volna.) Később a NASA – érzékelve a Hubble megmentéséért szavát felemelő szakmai szervezetek, az amerikai Kongresszus és a közvélemény erejét – azzal az elképzeléssel állt elő, hogy „robotműholdat” küldene a Föld körüli pályán keringő űrtávcsőhöz. A Louis Lanzerotti által vezetett, neves tudósokból, mérnökökből és űrkutatási szakemberekből álló testület elsőként azt vizsgálta, hogy a Hubble Űrtávcső egyáltalán érdemes-e arra, hogy küldetését meghosszabbítsák – a válasz: igen! Megállapították továbbá, hogy az eredetileg elképzelt munkák mind szükségesek a cél eléréséhez. A kérdés csak az: hogyan csinálják? Nos, a jelentésben megfogalmazott következtetés épp ellentétes a NASA jelenlegi hivatalos szándékával. A bizottság véleménye szerint ugyanis fel kellene újítani az emberes űrsikló-repüléseket, és – ahogyan azt eredetileg is tervezték még a Columbia-katasztrófa előtt – űrhajósoknak kellene kicserélni ill. megjavítani a működés meghosszabbítását lehetővé tevő alkatrészeket. Úgy látják, a még soha ki nem próbált automata megoldások kidolgozásához kevés az idő: 2007-2008 előtt nem tudnák megcsinálni a javítást. Ekkorra viszont a Hubble akkumulátorainak és giroszkópjainak már lejár a tervezett élettartama. A bizottság úgy véli, hogy az ilyen űrrepülés kockázata nem lényegesen nagyobb, mint az űrállomásra való utazásé, így érdemes lenne megpróbálni. A NASA-nál egyelőre vizsgálják a jelentést...

(www.urvilag.hu – F. S.)

Szojuz-2

2004. november 8-án az orosz állami repülőtérről, Pleszeckről sikeresen indították az első új típusú Szojuz-2 hordozórakétát a Szojuz-2-1A kísérletben. A rakéta nem Föld körüli pályára állított egy objektumot, hanem 3. fokozata az Oblik katonai műhold makettjével együtt – a terveknek megfelelően – a Csendes-óceánban fejezte be ballisztikus repülését. A Szojuz-2 hordozórakétát 2007-től az európaiak Egyenlítő-közeli kourou-i repülőteréről is indítják majd.

(Aero Magazin – H. A.)

Vándorló Jupiter

Több évtizede feltételezik, hogy az óriásbolygók a kialakulásuk után befelé vándoroltak a Naprendszerben. A jelenség attól állt elő, hogy miközben az óriásbolygók perturbálják a közelükben elhaladó objektumok mozgását, kis mértékben saját pályájuk is megváltozik. Bár a nagy tömegű égitest mozgása szinte alig módosul, ha sok ilyen kölcsönhatás történik, ezek együttese már számottevő hatást jelent. A modellek alapján a Jupiter lényegesen több bolygócsírárt szórt kifelé, mint befelé, és ennek ellenhatásaként befelé vándorolt. Fred A. Franklin (Harvard-Smithsonian Center for Astrophysics) és kollégái ezúttal újabb bizonyítékot találtak a jelenségre. A szimulációk előre jelezték, milyen hatással lenne a migráló Jupiter a Hilda kisbolygócsalád tagjainak pályájára. Az eredmény jól egyezett a közel 700 megfigyelt Hilda-aszteroida valódi pályaelemeivel, amelyek 3:2 arányú rezonanciában állnak az óriásbolygóval, excentricitásuk pedig 0,1 és 0,25 közötti. A modell alapján a befelé migráló Jupiter a 3:2 rezonanciába „rakta” a kisbolygókat, és „rögzítette” is ott őket, miközben kiszórta a 0,1-nél kisebb excentricitású objektumokat. A migráció mértéke 0,35 Cs. E. lehetett.

(SkyandTelescope.com, Meteor – Kru)

Néhány európai ország és a NATO űrtávközlési együttműködése

Franciaország, Nagy-Britannia és Olaszország 2005-től tizenöt évig biztosít URH és mikrohullámú műholdas távközlési kapacitást a NATO számára saját kommunikációs műholdjain. A szerződés értelmében Franciaország a szuper-nagyfrekvenciát használó *Syracuse-3 katonai távközlési műholdja* kapacitásának egy részét ajánlotta fel. A hold – a tervek szerint – 2005 első negyedévében kerül pályára. (Az ezt követő Syracuse holdat eközben már építi az Alcatel Space.) A Paradigma nevű cég (amely az EADS egyik leányvállalata) a Brit Védelmi Minisztérium számára biztosít kommunikációs csatornákat a jelenleg is pályán lévő *Skynet-4 műholdon* és (majdan) két nagy méretű *Skynet-5 típusú műholdon*, melyek indítását 2006-ban tervezi. A közelmúltban a NATO-val aláírt szerződés értelmében az Észak-Atlanti Szervezet mindhárom brit katonai távközlési holdat használhatja majd. Az olasz NATO-hozzájárulás a *Sicral távközlési holdak* URH kapacitását érinti. Róma egyrészt a már pályán lévő *Sicral-1A*, másrészt a jelenleg az Alenia Spazio építése alatt álló *Sicral-1B* kapacitását ajánlotta fel. A NATO és a három ország védelmi minisztériumai közötti szerződés értéke több mint 450 millió euró. (www.urvilag.hu – SzTPL.)

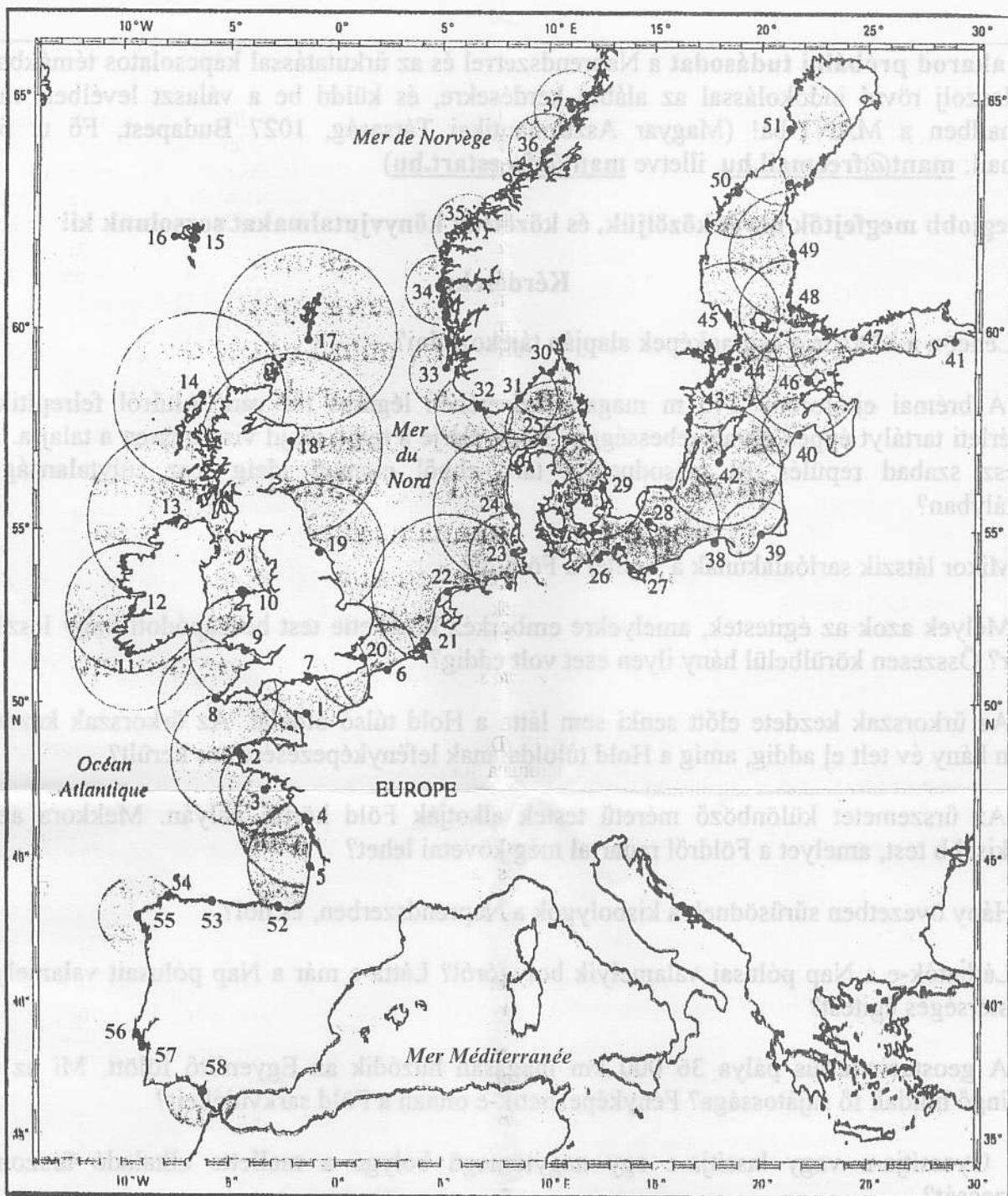
Új év, új események

Rövid ízelítőt adunk abból, hogy mi fog történni 2005-ben az űrkutatás világában. A várható legfontosabb eseményeket időrendben soroljuk fel, megjegyezve, hogy a pontos dátumok természetesen változhatnak (minél távolabbiak, annál inkább...):

- *január 12.* – a NASA ekkor tervezi indítani a *Deep Impact szondát* a *Tempel 1 üstököshöz*. A „mosógép méretű” becsapódó egység sebet üt majd az üstökösmag felszínén. A július 4-i becsapódást, a felszín alatti anyag kiszóródását a földi és űrteleszkópok serege is figyelni majd;
- *január 14.* – az amerikai *Cassini Szaturnusz-kutató szonda* útítársa, az európai *Huygens* leereszkedik a gyűrűs bolygó Titán nevű holdjára;
- *március 2.* – Amerikában elindítják a *DART* (Demonstration for Autonomous Rendezvous Technology) *mesterséges holdat*, amely egy kísérleti automata űreszköz, műholdak közelében történő manőverezésre, emberi közreműködés nélküli dokkolásra;
- *március 25.* – a *CryoSat* európai *mesterséges hold* indítása a föld kontinentális és tengeri jégmezői vastagságának vizsgálatára, a globális felmelegedés hatásainak kutatására;
- *május 2. - június 3. között* elindulhat a *Discovery űrrepülőgép* a Nemzetközi Űrállomásra. Ez lenne az első repülés a Columbia 2003-as katasztrófája óta;
- *augusztus 10.* – egy újabb űrszonda indításával folytatódik a NASA offenzívája a Mars kutatására. A *Mars Reconnaissance Orbiter* feladata elsősorban a víz nyomainak keresése a vörös bolygón, Mars körüli pályáról;
- *október 26.* – az ESA elindítja a *Venus Express szondát*, legközelebbi bolygószomszédunk, a Vénusz kutatására. Az űrszonda fejlesztésében és kutatási programjában néhány magyar szakember is részt vesz;
- *Az év második felében várható Kína második emberes űrrepülése.* A *Sencsou-6 űrhajó* a tervek szerint öt napig kering a Föld körül, fedélzetén két űrhajóssal. (www.urvilag.hu – F. S.)

Az Aero Magazin decemberi számából: részletes beszámoló *Az Első Magyar MarsTalálkozóról* Csengeri Timea és Sik András tollából (lásd erről cikkünket a novemberi Körlevelünkben); *Fiatal mérnökök holdja*, az „IGEN” – az ESA oktatási hivatala és a holland Delta-Utec SRC cég kezdeményezéséről (Almár Iván) ; *A Titán közléről – Cassini képek az óriásholdról* (Gesztési Albert-Horváth András); „*Űrutazások*” az *Urániában* címmel a Gemma-team írt cikket a Gemma-űrszimulátor november 5-ei ünnepélyes megnyitásáról. /Mindezek természetesen képekkel gazdagon illusztrálva./

A Meteor decemberi számában Kereszturi Ákos írt *A Titán új világáról* – kellően illusztrálva; a *Téridőörvény* címmel olvashatunk számunkra különösen érdeklődésre számot tartható cikket: a relativitás-elmélet által megjósolt hatások közül újabb látszik igazolást nyerni – állapították meg a Föld körül keringő mesterséges égitestek mozgásának megfigyelése révén (SkyandTelescope.com – Kru). Látható továbbá egy illusztratív kép is a *Szaturnusz légkörének viharáról*, amit a Cassini űrszonda fényképezett (NASA JPL – Kru).

1 Gatteville	13 Tory Island	25 Skagen W	37 Sklima	49 Mäntyluoto
2 Saint-Mathieu	14 Butt of Lewis	26 Wustrow	38 Rosewie	50 Järnas
3 Pen Men	15 Toshavn	27 Dziwnow	39 Baltiysk	51 Bjuröklubb
4 Les Baleines	16 Mykines	28 Hammerodde	40 Ventspils	52 Machichago
5 Cap Ferrel	17 Sumburgh	29 Kullen	41 Sheplevsky	53 Cabo Peñas
6 Ostemle	18 Ginlle Ness	30 Færder	42 Hoburg	54 Estaca de Bares
7 Ste-Catherine Point	19 Flamborough Head	31 Torungen	43 Nynäshamn	55 Cabo Finistere
8 Lizard	20 North Foreland	32 Lista	44 Almagrundet	56 Cabo Curvoeiro
9 Nash Point	21 Hoek Van Holland	33 Utsira	45 Örskär	57 Cabo Espichel
10 Point Lynas	22 Ameland	34 Utvær	46 Ristna	58 Rota
11 Mizen Head	23 Düne	35 Zvinøy	47 Porkkala	
12 Loop Head	24 Blaavandshuk	36 Halten	48 Latokari Turku	

A differenciális helymeghatározást lehetővé tevő alapállomások megoszlása Európa tengerpartjai mentén.
A cél az 1 méteres pontosság elérése.

Ki akarod próbálni tudásodat a Naprendszerrel és az űrkutatással kapcsolatos témákban? Válaszolj rövid indokolással az alábbi kérdésekre, és küldd be a választ levélben vagy e-mailben a MANT-ba! (Magyar Asztronautikai Társaság, 1027 Budapest, Fő u. 68.; e-mail: mant@freemail.hu, illetve mant@freestart.hu)

A legjobb megfejtők nevét közöljük, és közöttük könyvjutalmakat sorsolunk ki!

Kérdések:

- 1/ Lehet-e a Marson a csillagképek alapján tájékozódni?
- 2/ A brémai ejtőtorony 146 m magas. Belsejében légüres tér van. Alulról felrepítik a kísérleti tartályt éppen olyan sebességgel, hogy elérje a tetőt, majd visszaessen a talajra. Az egész szabad repülés 10 másodpercig tart, ebből mennyi ideig lesz súlytalanság a tartályban?
- 3/ Mikor látszik sarlóalakúnak a Jupiter a Földről?
- 4/ Melyek azok az égitestek, amelyekre emberkez készítette test becsapódott vagy leszállt már? Összesen körülbelül hány ilyen eset volt eddig?
- 5/ Az űrkorszak kezdete előtt senki sem látta a Hold túlsó oldalát. Az űrkorszak kezdete után hány év telt el addig, amíg a Hold túloldalának lefényképezésére sor került?
- 6/ Az űrszemetet különböző méretű testek alkotják Föld körüli pályán. Mekkora az a legkisebb test, amelyet a Földről radarral még követni lehet?
- 7/ Hány övezetben sűrűsödnek a kisbolygók a Naprendszerben, és hol?
- 8/ Láthatók-e a Nap pólusai valamelyik bolygóról? Láttá-e már a Nap pólusait valamelyik mesterséges égitest?
- 9/ A geostacionárius pálya 36 000 km magasan húzódik az Egyenlítő fölött. Mi az ott keringő holdak fő sajátossága? Fényképezhetik-e onnan a Föld sarkvidékeit?
- 10/ Gyorsítja-e vagy lassítja-e egy nagytömegű bolygó a mellette elhaladó űrszonda mozgását?
- 11/ Mi a különbség *meteor* és *meteorit* között?
- 12/ Milyen pályán mozognak az üstökösök?

A kérdéseket összeállította: Almár Iván

**♫ Minden kedves Olvasónknak KELLEMESES KARÁCSONYI ÜNNEPEKET ♪
és BOLDOG ÚJÉVET KÍVÁNUNK!**